

Лілія Соболь

Кирилиця - латиниця : "азбучна війна" та актуалізація літер латинського алфавіту в сучасному українському дискурсі

Studia Ukrainica Posnaniensia 5, 195-203

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

КИРИЛИЦЯ — ЛАТИНИЦЯ: “АЗБУЧНА ВІЙНА” ТА АКТУАЛІЗАЦІЯ ЛІТЕР ЛАТИНСЬКОГО АЛФАВІТУ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ДИСКУРСІ

ЛІЛІА СОБОЛЬ

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
Дрогобич — Україна
lilia.sobol@gmail.com

CYRILICA — ŁACINKA: “BITWA NA ALFABETY”
ORAZ AKTUALIZACJA LITER ALFABETU ŁACIŃSKIEGO
WE WSPÓŁCZESNYM DYSKURSIE UKRAIŃSKIM

LILIA SOBOL

Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny imienia Iwana Franki w Drohobyczu,
Drohobycz — Ukraina

STRESZCZENIE: W artykule została przeanalizowana dyskusja dotycząca wprowadzania zapożyczeń z alfabetu łacińskiego kosztem ich cyrylicznych odpowiedników w ukraińskiej kulturze lingwistycznej XIX wieku. Wykazano, że dyskusja odnośnie statusu i formy “ukraińskiej łacinki” trwa do dzisiaj, ponieważ łacińskie litery często wykorzystywane są podczas aktualizacji obcojęzycznych nominacji oraz w celu stwarzania gry językowej w ukraińskiej przestrzeni dyskursywnej.

THE CYRILLIC AND THE LATIN ALPHABETS:
“ALPHABETICAL WAR” AND ACTUALIZATION
OF LATIN LETTERS IN MODERN UKRAINIAN DISCOURSE

LILIA SOBOL

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Drohobych — Ukraine

ABSTRACT. The article presents an analysis of the discussion about borrowing the Latin alphabet and replacing the Cyrillic alphabet with it, in which Ukrainian linguists were engaged in the 19th century. It is stated in the article that the debates regarding the status and form of the Ukrainian-Latin alphabet still continue at present, since Latin letters are frequently used to actualize nominations from other languages and create linguistic play on words in the Ukrainian discourse.

О позитивним корелятом “змісту”, як відомо, традиційно вважають “форму”. Однак “форма” — це і звукова оболонка одиниці мови (буквенний запис), з якою співвідноситься відповідний смисл. Цю оболонку традиційно називають формативом. До формативу відносять велику кількість фонетичних явищ, а саме: фонемний склад, кількість складів, довготу звучання, ритм, наголос тощо. До вторинної зовнішньої форми, як відомо, відносять графеміку (письмо). Зовнішня форма мовних одиниць у різних мовах збігається досить рідко, зокрема в мовах неспоріднених. Ці питання розглядали І. Франко та М. Шашкевич вже наприк. XIX – на поч. XX ст., хоч за часів життя значених учених окреслена теорія ще не була розвинена, але дослідники до-

бре розуміли значущість зазначеного аспекту мови. Сучасні вчені приділяють чимало уваги вивченню проблем функціонування графем латиниці й кирилиці в українському дискурсі, а також теоретичним питанням мотивації доцільного використання графіки. Серед таких сучасних учених Т. Видайчук, П. Донець, А. Загнітко, Т. Монахова, М. Навальна, Т. Космеда, В. Німчук, Л. Українець, І. Фаріон, Л. Чернюх та ін.

Мета цієї наукової розвідки — актуалізувати питання щодо окреслення проблематики “азбучної війни”, “конкуренції” між латиницею і кирилицею, що існує впродовж тривалого періоду, зокрема к. ХІХ – поч. ХХІ ст.

П. Донець, який репрезентував теорію міжкультурної комунікації, наголошує, що зовнішня форма знаків часто стає “смысловитрим фактором” і генерує лінгвоспецифічні, тобто безпосередньо зумовлені специфікою конкретної мови, смисли (рима в поезії, утворення фразеологічних одиниць, гра слів, текстуалізовані вербальні асоціації, додатковий стилістико-прагматичний ефект у процесі вживання територіальних чи соціальних варіантів вимови тощо). Вплив зовнішньої форми, отже, може призвести до значних утруднень у міжкультурній комунікації, особливо в міжкультурній трансляції¹. Вже на рівні графем можна спостерігати відчуження. Саме про це раніше писав й І. Франко у своїх працях, зокрема в статті *Етимологія і фонетика в южно-руській літературі* він пише про єдність форми і змісту, потребу враховувати й фонетику, і графіку, етимологію у процесі трактування значення слова в мовленні, порівн.: „...Коли б справді було доказано, що елементарні нещастя походять від пана бога, то ми могли б сміло сказати, що найтяжче елементарне нещастя, яке він зіслав на галицько-руську літературу, се суперечка — ...боротьба о етимологію і фонетику... Наукових і псевдонаукових аргументів, піднесених етимологами против фонетики, не стоїть розбирати докладно. Майже всі вони впливають із нерозуміння фонетичної системи писання, при котрій основою є живе слово, а букви тільки форми його вираження, коли тим часом етимологи привикли виходити від букви і до неї підлашуватися та прикроювати живе слово...”². М. Шашкевич у праці *Азбука і абецадло*³ також докладно розглядав зазначену проблему. Він указав на цінність кирилиці, українського алфавіту загалом, не погоджуючись з тими, хто пропонував його замінити на латиницю. Подамо думки М. Шашкевича в тезах, оскільки вони залишаються актуальними й слугують подальшим науковим рефлексіям. Аналізуючи статтю Й. Лозинського *Про впровадження польського абецадла до українського письменства*⁴, М. Шашкевич характеризує аргументи Й. Лозинського на користь латиниці (йдеться про польський її варіант) та „обвинувачення кирилиці в тому, що вона стає головним чином на перешкоді приєднання слов’янської літератури до європейських літератур”⁵. У відповідь на цей закид М. Шашкевич стверджує, що література кожного „народу є відображенням його життя, його способу мислення, його душі; отже, повинна вона зародитись, вирости з власного народу

¹ П. Донець, *Основи общей теории межкультурной коммуникации: научный статус, понятийный аппарат, языковой и неязыковой аспекты, вопросы этики и дидактики*, Харьков 2001, с. 190.

² І. Франко, *Етимологія і фонетика в южно-руській літературі*, [в:] Його ж, *Збір. творів*, у 50 томах, Київ 1976–1986, т. 29, с. 152.

³ М. Шашкевич, *Азбука і абецадло*, [в:] *Письменники Західної України 30–50-х років ХІХ ст.*, Київ 1965, с. 113–120.

⁴ Й. Лозинський, *Про впровадження польського абецадла до українського письменства*, [в:] „Розмаїтості”, 1834, № 24.

⁵ М. Шашкевич, *Зазнач. джерело*, с. 114.

і зацвісти на тій же самій ниві”⁶. М. Шашкевич також вважає, що звуко-букви містять “національний дух”, зокрема він пише, що вже „...почали уважніше роздивлятися в народі, почали порівнювати наріччя слов’ян, що існували від віків, виказувати їх відносини одних до одних як щодо внутрішнього духу, так і щодо зверхніх знаків, почали глибше вдивлятися в язик, відносити його до письменного, і з сього висновувати внески.... Коли, отже, до слов’янської літератури будемо вводити чужі звороти та вислови (до чого автор розвідки здається й змагає), то будемо в одушевлене тіло впихати іншу, чужу душу, яка не прийметься до народу...”⁷. Звуко-буква номінує явище особливого вживання букви з урахуванням її фонетичного омовлення. Хоч цей термін і відсутній у сучасних лінгвістичних термінологічних словниках, однак його використовують у науковому мовознавчому дискурсі в орфографічних варіантах — звуко-буква⁸ чи звукобуква⁹. М. Шашкевич акцентує й на тому, що кожен європейський народ, який користується латиницею, має власний правопис. Крім того, графеми латиниці в різних народів мають різне чи навіть протилежне значення. Тому „кожен народ буде читати українське письмо відповідно до свого правопису і буде творити з українських слів незрозумілі нісенітниці, страшні для вуха слов’янина, а звідси виникне не зовсім правильна думка про українську мову”¹⁰. Автор заперечує “хибу кирилиці”: кирилиця „має окремі знаки не тільки на всі окремі звуки, але, навіть більше того, на цілі склади. Та це якраз має бути хибою кирилиці! Це не хиба, в усякому разі, не недолік, який відчувають слов’яни, вживаючи латинське абеткадло. Це — титли для скорочення письма і заощадження паперу, які складаються з окремих звуків, вживаються в кирилиці на позначення окремих знаків для кількох звуків і легко даються розкласти”¹¹. Думки М. Шашкевича дають змогу простежити почуття любові автора до свого народу, а до творця кирилиці автор омовлює особливу шану. Крім того, науковець стверджує досконалість кирилиці: „... всі слов’янські народи, що користуються латинським алфавітом, ще й досі шукають знаки для деяких звуків, які вживає тільки слов’янин, які притаманні лише слов’янинові і про які римлянин навіть не здогадувався, принаймні він не відчував і не взяв їх з оточуючого його середовища, що й викликало у спостережливого Копітара палке переконання: «Якби небо послало нам когось іншого, римського Кирила, котрий, як мислячий римлянин, наслідував би того першого, грецького, то він до бездоганних 20 римських букв вдумав би нам нові букви, подібні формою до римських». Цим самим він визнав першість кирилиці”¹². Прихильники латиниці вказували, що довгі назви букв кирилиці ведуть до недосконалого розуміння окремого звука, який вони позначають. М. Шашкевич дає на це свою відповідь: „Букі (б), веді (в), добро (д) і т. д. є тільки смисловими назвами цих знаків, які починаються від звуку, позначеного тим же знаком; назви ці вживаються в мові, за спостереженням професора Тредіаковського, мають певний смисл, часом виховавчий. Введені вони орієнтальним способом, однак зовсім не заважають вживанню ко-

⁶ Там само, с. 114.

⁷ Там само, с. 114.

⁸ Т. Космеда, *Потенціал сучасної лексикографії і прагмалінгвістики в осмисленні статусу конотативних графем*, [в:] „Слово и словарь. Vocabulum et vocabularium”, Сб. науч. трудов по лексикографии, Харьков-Клагенфурт 2011, с. 123–125.

⁹ І. Фаріон, *Ну що б, здавалося, слова...*, [в:] „Літературний Львів”, Львів 2005, с. 19–21.

¹⁰ М. Шашкевич, *Зазнач. джерело*, с. 115.

¹¹ Там само, с. 116.

¹² Там само, с. 116.

ротших назв, як це вже зробили похвально росіяни і серби у своїй заокругленій кирилиці¹³. Зрозуміло, що певна кількість літер, які різні за формою, проте однакові за вимовою (s і z, o і ѿ, ou і у, ia і (юс малий), є недоліком кирилиці, але М. Шашкевич з цього приводу пише: „Це важливе питання, чи ті звуки, що тепер однаково вимовляються, були створені глибокомислячим Кирилом для звуків, які мали однакову вимову; питання це досі не цілком розв’язане. Дослідження цього питання міститься, крім інших, у кропіткій праці Шафарика *Настанови для сербського читання*”¹⁴. Той факт, що деякі звуки кирилиці не мають власного знака, призводить до труднощів під час відмінювання й дієвідмінювання. Крім того, деякі графеми використовують на позначення голосного й приголосного. Проте це явище можна пояснити: „...и і ѣ цілком відрізняється один від одного, и голосний, а ѣ приголосний, як це і сам автор вважає, цілком однозначний з латинським і, що якраз позначає з’єднуюча (U) і є різницею між ними такою ж, як між I і j, остання з яких є тільки видовженням донизу першої, — і в цьому вся різниця. И і є на початку, далі ia, ю, Ъ є складами, що утворені з двох окремих звуків, тобто з I або приголосного j, який, як вище сказано, дорівнює нашому и, і, що зливається з одним із голосних; отже, можна їх розкласти на ці звуки і писати окремими, вживаними в кирилиці, знаками. А де (юс малий), ю, Ъ виступають в іншому значенні, тобто: пом’якшують попередню приголосну, для цієї потреби маємо прибічний ѣ або надрядковий пасерчик. І саме цим усувається утрудненість у позначенні дуже часто вживаного в нашій мові звука [jo]. А що стосується [и], то цей звук в устах українця має тільки йому властиве звучання, будучи середнім між гострим і і глухим польським у, російським ы, що звучить, як глибоко приглушене польське і, наближаючись до ü німецького. І як тільки українець натрапить де-небудь у книжках на цей знак, то вимовляє його цим звуком, а якщо де-небудь доведеться йому згаданий звук передати на письмі, то писав і пише завжди и, в чому переконуємося зі старих рукописів і книжок. Ї завжди було голосним, а де зливалося з наступним голосним, там зустрічаємо його завжди у поєднанні з ним же ю, ia, (юс малий), ie. Наведені автором приклади, крім помилкового *тама*, є чужими словами. Є на початку і після приголосних у значенні *je* виникло тільки в пізніші часи через неувагу і поспішність переписувачів, так само, як ю з *юу*, бо святий Кирило також як в ia, (юс малий), ю, сполучив із є знак і і писав *ie*”¹⁵. Й. Лозинський переконаний, що знаки ѣ і ѣ зайві і їх можна усунути, як це зроблено в польському алфавіті. М. Шашкевич вважає, що м’який знак забезпечує пом’якшення приголосних, а твердий знак — твердість. Отже, уживання цих двох звуків зрозуміле, адже „де поставлений один з цих знаків, другий там стояти не може, а де одного не маєш, там другий стати повинен; значить, один з цих знаків без шкоди для точності може бути опущеним і опущеним бував, тобто ѣ. Бо де приголосна всередині звучить твердо, там не ставлять ѣ, а де м’яко — ставлять ѣ або окремо, або в поєднанні з наступною голосною (юс малий), Ъ, ю; цього ж самого можна дотримуватись і в кінці слова. Але ѣ і ѣ в старих книгах в середині слова після непом’якшених приголосних були напівголосними”¹⁶. Прихильники латинізації наводять факт, що українській мові притаманні звуки, які невідомі слов’янам, проте вони існують у польській мові: „«g», початкові букви «e» чи чисте «e» для чужих слів; букв «dz» і «dź»,

¹³ Там само, с. 118.

¹⁴ Там само, с. 118.

¹⁵ Там само, с. 118–119.

¹⁶ Там само, с. 119.

букви «dz», складу «jo»¹⁷. М. Шашкевич нагадує, що такі звуко-букви українці вживають у чужоземних словах або в місцевості, що розташована ближче до Польщі. На його думку, це недоречно. У кінці статті М. Шашкевич розмірковує про те, що польське абеткадло не зможе замінити кирилиці, адже воно не може передати всіх українських звуків. Як бачимо, ідея впровадження народної мови в писемну форму реалізується в статті М. Шашкевича *Азбука і абеткадло*. Стаття демонструє прагнення створити умови, щоб українське письмо могло передавати живу народну мову.

Уваги заслуговує й праця І. Франка, де мовознавець зазначав, що „слов’янське плем’я майже від самого початку свого цивілізаційного розвою послугоувалося в писаннях, складаних мовами його різних племен, також різними азбуками. Се було неминучим наслідком його географічного положення, що межувало, з одного боку, зі сферою греко-візантійською, а з другого, — романо-германської культури. *Обі ті культури з давен-давна в писаннях різних народів, належних до їх кругів, уживали різних букв, а власне, крім орієнтальних, вироблених переважно зі старинного вавілоно-асірійського клинового письма, буквами грецькими та латинськими, що, повставши з одного кореня, протягом століть розходилися чимраз далі, поки не виробились в окремі, значно відмінні від себе типи*. Додаймо до того ще й ту важну обставину, що оба ті цивілізаційні круги, прийнявши християнство в перших століттях нашої ери, розвивали його досить самостійно, а подекуди навіть суперечно, поки не виробили двох значно відмінних від себе типів, церкви східної, так званої православної, і західної, так званої римо-католицької. Сей розділ зазначився дуже виразно вже в IX віці нашої ери і допровадив у X в. до формального розриву між обома церквами, що відтоді розвиваються далі кожда окремо. Власне в початку того розриву припало навернення слов’ян на християнство, яке різними дорогами та в різних часах доходило до різних слов’янських племен, без сумніву, вже в VII і VIII вв. ...Більш-менш від X віку нашої ери походить досить велике число писаних пам’яток церковнослов’янської мови, що повстали на територіях, обнятих діяльністю Константина і Мефодія та їх учеників¹⁸. І. Франко окреслює витoki слов’янського письма, указує на головну роль релігії в цьому процесі й наголошує, що вже в давні часи були спроби на слов’янський ґрунт нанести латиницю. Він знайомиться з працями О. Востокова, В. Ягича, І. Срезневського та інших дослідників щодо зазначеного питання і наголошує, що вживання латинських букв для передавання церковнослов’янської мови „мусило тим більше й тим частіше стрічатися при переписуванні пам’яток руської народної мови людьми, належними до польської або інших західнослов’янських народностей, які іноді навіть не знали про існування слов’янської азбуки¹⁹. За підрахунками І. Франка, реєстр пам’яток, написаних латиницею, містить 76 одиниць. Дослідник зауважує, що „бували також проби вживати для писання церковнослов’янською мовою латинських букв. Найстарші такі проби, що повстали на германській території, суміжній із територією словенців, се так звані фразангенські пам’ятки, віднайдені в 1803 і писані і в X або XI віці. Вони являються пробою латинського духовенства німецької народності підійти до слов’ян і подати їм у їх мові деякі поучення та вислухати їх сповіді...²⁰. І. Франко вступає

¹⁷ Там само, с. 568.

¹⁸ І. Франко, *Азбучна війна в Галичині*, [в:] Його ж, *Зібр. творів*, у 50 томах, Київ 1986, т. 47, с. 549–550.

¹⁹ Там само, с. 560.

²⁰ І. Франко, *Коментарі*, [в:] Його ж, *Зібр. творів*..., т. 41, с. 551.

в дискусію з Й. Лозинським, який доводив, що „для слов'янських народів було би ліпше прийняти одну азбуку, а власне латинську, яка ввела би їх безпосередньо в круг європейських культурних народів і влегшила би тим народам знайомитися з письменством всіх слов'янських племен”²¹. Таку думку висловив Копітар в одному листі до Домбровського в лютому 1810 р., пишучи між іншим: „Мій ідеал для всіх слов'ян латинські букви, але деякі слов'янські букви з кирилиці для доповнення...”²². Однак І. Франко зауважує, що „різні слов'янські народи не все вживали однакового письма. Маєм певні сліди, що колись поляки так само, як і інші їх побратимці, вживали так званої кирилиці. Війшовши в ближчі зносини з сусідньою Європою, Польща прийняла загальноготське письмо, яке згодом мусіло уступити гарнішим і догіднішим буквам латинським...”²³. Продовжуючи дискусію, І. Франко зазначив, що подібним шляхом письмо розвивалося й у чехів. Москва, а пізніше Росія, до половини XVII в. відлучена від Європи, а „навіть маловідома Європі, задержала найдовше первинні букви вже через сам брак світла, що дуже скупо падало в ту країну. Але з поступом освіти й тут відчутно потребу реформи. Петро Великий, воскреситель наук і основатель теперішньої сили Росії, надав давнішим буквам зручніші форми, наближаючи їх до характеру латинського, і своїм указом наказав уживати того письма в цілій Росії; так повстало письмо указове або гражданське. Але се не значить, аби реформа, dokonana Петром Великим, була в Росії вже остатня”²⁴. Дослідник розумів, що букви повинні відповідати звуковій системі мови: „Сей язык списувано тоді кирилицею, якої букви мусили бути докладно примінені до тодішнього виговору”²⁵. Учений розмірковував про те, звідки виникли відмінності російської та української мов, а також про подібність української мови з польською. І. Франко був переконаний, що заміна кирилиці на латиницю є не лише проблемою мовною, але й політичною. Він не погоджується з Й. Лозинським в тому, що кількість українських грамастик недостатня. Услід за Й. Лозинським, І. Франко порівнює кирилицю з польським „абетцадлом”, розмірковує, чи може польська абетка задовольнити українську лінгвокультуру, а також указує на недоліки кирилиці. Відбувається коректна суперечка з Й. Лозинським. І. Франко зауважує, що „букви — се знаки звуків. Чим коротша їх назва, тим легше перейняти поодинокий звук який вона означає. З того погляду руське абетцadlo перевищує руську азбуку. Бо з назвами be, de, wi і т. д., які означають букви b, d, w, можна пізнати ті звуки, але не так легко можна пізнати правдивий звук назв: буки, добро, віде (б, д, в), бо в них чути більше різних звуків, а ученик, певно, нелегко пійме, котрий звук означає та назва”; „кирилиця має багато букв різних виглядом, а однакових звуком, прим., ... що утруднює пізнання і множить їх без потреби...”; „деякі кирильські букви мають двояке значення, що утруднює відмінювання...”; „кирилиця має два знаки, один для м'якої, а другий для твердої вимови”; „руський язык має звуки, уживані в польськiм язиці, а не відомі Слов'янщині, тому кирилиця не має навіть знаків, якими можна б означити ті звуки...”²⁶. Отже, „з прийняттям польського абетцадла впливають великі користі для руського языка. Всі поляки, що живуть із русинами, розуміють, а навіть говорять добре по-руськи, але мало хто захоче вчи-

²¹ І. Франко, *Азбучна війна в Галичині, ...*, с. 563.

²² Там само, с. 563.

²³ Там само, с. 565.

²⁴ Там само, с. 565.

²⁵ Там само, с. 565.

²⁶ Там само, с. 570.

тися кирильської азбуки, аби читати руські книжки”²⁷. Утім, І. Франко вважає, що таке „порівняння кирильської азбуки (з латинською) дуже упереджене”, а тому він пропонує свій аналіз: „назва букви не перешкоджає звукові; наука букв се не те саме, що наука складання, а в читанні ніхто ще не читав букв по їх назвах...”; „багато букв для одного звука — це не так, бо звуки різні...”; „кирильські букви статочніші від латинських”; „м’який і твердий знаки дуже потрібні”; „руський язик має свої знаки на всі звуки, які наукою признано в письмі”. І Й. Лозинський визнає, що „польський язик не має в уживанні деяких звуків, властивих руському”; „приймаючи латинський альфавет, не здобудемо упрощення форми”; „приймаючи польський альфавет, доходимо в руській мові до великих непокладностей”²⁸. Після аналізу — різкий висновок: „Та прийнявши навіть за правдиву думку автора [Й. Лозинського], що русини до ХІХ в. не мали грамастик, не виходить із того що ані те, що руська мова не здібна до літератури задля браку граматики, ані те, що русинів треба відсудити від їх питомої власності, кирильської азбуки. Адже ж і поляки вперед мали красномовців, поетів та істориків у своїй мові, ніж грамастиків”²⁹. Франко-науковець “співає” справжній гімн кирилиці, українській мові: „Нехай не боїться шановний автор, що кирилицею ми замкнулися від Європи, як черепаха в шкаралуці. Нехай тільки дасть нам якесь визначне діло (бо самими грамастиками ще не виробився ні один язик), то ручу йому свято, що його перекладуть на всі язики Європи. Нема вже тепер і між ученими й світлими поляками ані одного, котрий би більш або менше добре не вмів читати по-руськи. Та й німці, вживаючи для друкування своїх книжок швабаху або скоропису, відмінного від латинського, чи замкнулися в шкаралуці? І чи більше читають твори угорські, чеські, іллірійські, словенські та хорватські в Європі тому, що ті народи пишуть латинськими буквами? ... Що ж до чехів, то й їх старше письменство все було друковане швабахом, а тільки в остатніх часах переходить на латину... З тих, отже, причин ми, русини, повинні й далі писати так, як писали наші прадіди”³⁰. Отже, І. Франко, як і М. Шашкевич, розумів значущість кожної окремої літери та алфавіту загалом для кожної мови, передусім української, усвідомлював, що букви — це не лише графічні знаки, а знаки української лінгвокультури, що виражають “дух мови”.

Історія має свідчення й про те, що стосовно польської лінгвокультури в Російській імперії також неодноразово з’являлися плани щодо переходу її письма з латиниці на кирилицю. Так, ще російський цар Микола І у сер. ХІХ ст. брав активну участь у “кирилізації” польської мови, адже вважав це питання політичним. Однак запровадження нової графіки, на щастя, не призвело до практичних результатів³¹. Наведемо такий приклад: *Поврѡтъ Таты, прѣзь А. Мицкевича / Пѡйдзьце о дзятки, пѡйдзьце вишцке разѣм / За място, подѣ слупѣ на взгѡрѣкъ, / Тамѣ прѣдѣ чудовнымѣ клѣкнийце образѣмѣ, / Побожне змѡвце пацѣрѣкъ. / Тато не враца ранки и вечоры / Вѣ Лзах го чекамѣ и трводзѣ; / Роззялы рѣки, пѣлнѣ зверѣ боры, / И пѣлно збѡйцѡвъ на дрѡдзѣ...*³². У цьому тексті варіант юсовиці літера *ř* замінює польську *rz*, твердий знак (*ъ*) уживається на кінці багатьох слів, польське *ó* залишається незмінним, польський “вогник” (*ogo-*

²⁷ Там само, с. 572.

²⁸ Там само, с. 574–576.

²⁹ Там само, с. 573.

³⁰ Там само, с. 577–578.

³¹ См.: Б. Успенский, *Историко-филологические очерки*, Москва 2004, с. 125–132.

³² *A Cyrillic orthography for the Polish language*, [в.] Електронний ресурс: <http://steen.free.fr/syropol>. (10.02.2016).

nek) додається до літер кирилиці, а польських *ć* та *dź* змінюються на *ць* та *дзь* відповідно. Сучасна “Юсовица” (назва пішла від букви Юс) має 37 букв: **А Б В Г Д Е Ї Ж З Й К Л М Н О П Р С Т У Ф Х Ц Ч Ш Щ Ъ Ы Ь Э Ю Я А Ж Я І Ж**³³/ У цьому варіанті кириличної графіки не впроваджується еквівалент латинської літери *ó*, звучання якої збіглося зі звучанням звука [y] (U). “*ć*” та “*dź*” пишуться як “*ць*” та “*дзь*”, за аналогією з білоруською мовою, чи “*ть*” та “*дь*”, що правильніше з етимологічних міркувань. З тих же міркувань “*rz*”, що вимовляється як [ʐ], не перетворюється на кириличне “*ж*”, а позначається як “*рь*”. Пари літер “*е / э*” та “*и / ы*” використовуються на російський манер³⁴. Але мова — „живий організм, що в постійному русі, змінюється, до неї потрапляють запозичення з інших мов; деякі з них сприймаються без змін, а деякі пристосовуються до власної фонетичної системи”³⁵.

Сьогодні українські журналісти та письменники активно реалізують графічну гру, замінюючи окремі літери кирилиці на латинські. Наведемо такі приклади: *...я не вмію дивитися на них, як на птахів / між мною і сестрою металеві двері погребу / що їх ізсередини підтирає лопата...*³⁶. Такий прийом сучасні письменники застосовують, номінуючи твори, напр. *Гравітація* (Л. Романчук); *Подвійний Леон : Історія хвороби* (Іздрик), передаючи свої прізвища та імена: *Казанжи Зоя*, а також для оформлення параметризації змісту: розділ I, розділ II³⁷.

Латинські літери використовують і для творення художніх образів: їх метафоризують та уособлюють, порівн.: *Всі мої настирливі a), b), c), d) і-так-далі були марними, щенячо-жалюгідними атаками якраз на цю грубосклову вітрину — зазіханнями на велику самозахисну віру людей у те, що смерть — чиясь, а значить і наша власна, — в принципі м у с и т ь мати врозумливе для нас пояснення...*³⁸. Похідні слова від аббревіатур, поданих латиницею, також функціонують в українському мовленні: **VIPівський** — **VIP**. Це ознака “стосовно до VIPа” (від англ. — важлива особа). *Цей літак VIPівський, може перебувати в польоті без дозправки...* (1+1 : ТСН, 24.03.05)³⁹; *Директор Львівської філії ІТ-компанії EPAM SYSTEMS Михайло Лазор в оригінальний спосіб відреагував на те, що його висміяли у соцмережах* (Високий замок, № 31 (5287), с. 1). У цьому контексті запис кириличних літер графічно подібний до запису літер латиниці. Проте в наступному реченні цієї ж рубрики зустрічаємо лексему, утворену від аббревіатури ІТ: літера латиниці “*I*” читається, як “ай”: *“Айтійшник” припаркував своє авто на газоні біля торгово-розважального центру King Cross Leopoldis* (Високий замок, № 31 (5287), с. 1). Простежуємо варіативність у написанні.

Усталеним став факт, що „літери латиниці вживають для утворення номенклатурних одиниць.... Це пояснюється компресією складних термінологічних назв та зручністю чи економічністю в користуванні фахівцями певних галузей”⁴⁰. Таке явище простежуємо в музичній, авіаційній, туристичній та ін. термінологіях.

³³ Там само.

³⁴ Там само.

³⁵ Н. Фіголь, *Сучасні правописні дискусії*, [в:] „Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика”, вип. 22, Київ 2011, с. 92.

³⁶ Л. Якимчук, *Абрикоси Донбасу*, Львів 2015, с. 74–75.

³⁷ Z. Казанжи, *Якби я була*, Львів 2014.

³⁸ О. Забужко, *Музей покинутих секретів*, Київ 2010, с. 111.

³⁹ А. Нелюба, *Словотворчість незалежної України. 1991–2011: Словник*, Харків 2012, с. 156.

⁴⁰ Л. Соболю, *Прагматична функція літер у формуванні системи сучасних номінів*, [в:] „Лінгвістичні дослідження”, Зб. наук. праць Харків. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди, за ред. проф. Л. А. Лисиченко, вип. 35, Харків 2013, с. 56–63.

На думку І. Магдиш, „розмови про українську латинку точаться в амплітуді, що одним краєм впадає у панічне заперечення, а другим — у фанатичне насаджування”; „не йдеться про повну і остаточну заміну кирилиці на латинку. Ніхто не буде примушувати дітей вчитися латинського письма у початковій школі, і книги, видані кирилицею, не будуть спалені...”⁴¹. Мета проекту — „запровадити паралельне існування і функціонування двох графічних зображень, що вирішило б немало технічних проблем і забезпечило комунікаційне перетікання і взаємовплив української і англійської (німецької, французької, ест.) мов. ... Українська латинка мала б стати зручним і необхідним інструментом, при звичаєнні до якого можна було б розпочати з паралельного друку двох абеток у словниках різних типів...”⁴².

За даними О. Дмитріва, на сьогодні існує близько десяти проектів “української латинки”⁴³. Не всі схвалюють таку ідею, напр., Р. Чортківський розмірковує про те, що прихильники кирилиці перехід української мови на латинський шрифт зустрінуть аргументами “проти”, оскільки „... висунуть тезу, що латинка несе загрозу [...] засмічення української мови; [...] кирилиця є нашим праісторичним письмом і більше відповідає мовним особливостям та менталітетові українців...”⁴⁴.

Найбільш популярним алфавітом з латинською писемністю, що ліг в основу української латинки, став чеський алфавіт. Основою неофіційного стандарту сучасного правопису української латинки вважають правопис Їречека, укладений 1859 року⁴⁵. У 2000 р. побачив світ *Korotkyj Pravopys* І. Лучука, що створений на основі проекту Їречека, хоча автор нового правопису вніс певні зміни, зокрема замінив “**ch**” на “**x**”, а також уживання пом’якшених приголосних без винятків: ховається — *xovajer’sa* (замість *chovajer’sia*). Такою “українською латинкою” користується часопис “*Ї*”, порівн.: *Herbamy nazyvajemo ustaleni za okreslenymu pravylamy znaky osib, rodyn, mist, krajin, terytorij toščo. V Ukrajinі tradycijni herby ta svidomist’ estetyčnoji vartosty zobražen’ často zasypajut’ “vykopanoju” arxeolohičnym metodom heral’dykoju*⁴⁶.

Отже, конкуренцію латиниці й кирилиці простежуємо й у сучасному українському мовному просторі, однак така взаємодія набуває нових форм, зважаючи на прагматичну функцію мови.

⁴¹ І. Магдиш, *Латинки бояться — у світ не ходити*, [в:] Електронний ресурс: <http://latynka.tak.today/latynky-bojatyisia-u-svit-ne-xodyty/> (12.01.2016).

⁴² Там само.

⁴³ О. Дмитрів, *Українська латинка: неминучість чи утопія?*, [в:] Електронний ресурс: <http://vkrajina.com/ua/movni-pytannya/154-ukrainska-latynka-utopiia-chy-nemynuchist.html/> (25.01.2016).

⁴⁴ Р. Чортківський, *Укратинка просто зі смаком*, [в:] Електронний ресурс: <http://latynka.tak.today/ukrlatynka-prosto-i-zi-smakom/> (14.01.2016).

⁴⁵ Див. про це: О. Гей, *Українська латинкова бібліотека*, [в:] Електронний ресурс: <http://latynka.tak.today/ukrajinska-latynkova-biblioteka/> (9.01.2016).

⁴⁶ В. Костирко, *Національні символи Галичини*, [в:] Електронний ресурс: <http://www.ji.lviv.ua/n23texts/kostyrko-lat1.htm> (10.02.2016).